Catalogus
Zandvoortse klederdracht en sieraden

Unieke éénmalige expositie in het kader van

Zandvoort 700.

Samengesteld onder auspiciën van Bob Gansner

11 juli tot 29 augustus 2004

Inleiding

Zandvoort bestaat 700 jaar. Reden om terug te kijken in de tijd. Vele Zandvoorters zijn nog in het bezit van een of meerdere oude sieraden. Meestal afkomstig van de grootouders. Het wordt zelden of nooit meer gedragen. Zonde want het zijn prachtige stukken! Helaas wordt bij een overlijden de erfenis verdeeld waardoor er versnippering ontstaat. Lang niet iedereen heeft een complete set. Reden voor de drie Zandvoortse galeries Bloemen aan Zee, de Stijlkamer en Vino e Arte om de handen ineen te slaan en een tentoonstelling te organiseren waarin zoveel mogelijk kostbaarheden zijn verzameld. Een unieke tentoonstelling omdat het allemaal privé bezit is en nog nooit eerder is samengebracht.

Onder auspiciën van Bob Gansner is een selectie gemaakt. Deze selectie kunt u van 11 juli tot en met 29 augustus 2004 bewonderen. Vanwege het unieke karakter van deze expositie is besloten om deze catalogus samen te stellen zodat men ook na afloop van de expositie kan genieten van de prachtige Zandvoortse dracht van weleer. Veel plezier!

Erin Bouwen, Maaike Koper en Kristi Gansner

Voorwoord

De Zandvoortse klederdracht valt onder de 'Rijnlandse drachten' waarin de 'hul' als kantenmuts de hoofddracht is voor de 'eenvoudige' mensen. De langkap en de sluiermuts werden door de burgers en rijke boerenstand in Holland gedragen. De hoofdtooi bestaande uit een oorijzer, een kanten kap en sieraden is het meest bewaarde onderdeel van de klederdracht. Het oorijzer in de vorm van een dun ijzer cq messing draadje was aan de puntige uiteinden omwonden met een klein rond knopje of metalen draadje.

In 1500 dragen de vrouwen in Holland kapjes die strak op het hoofd zitten. Om dit mogelijk te maken gebruikte men stijfsel en het oorijzer. De mode, rijkdom heeft het oorijzer laten groeien en van vorm en stand doen veranderen. Op Urk dragen ze het uiteinde van het oorijzer van midden uit de wang, langs de Zuiderzee van Gelderland en Overijssel wordt het naar beneden gedragen terwijl het in Zeeland, Holland en de Noordelijke provinciën naar boven gedragen wordt. In Scheveningen wordt het uiteinde boven op het hoofd gedragen.

Het uiteinde verandert van een bolletje naar rijk versierde zilveren en gouden krullen, token, boeken of stukken. Het oorijzer dient voor het op de plaats houden van de kanten muts. Achter de boeken zitten 2 of 3 gaatjes waarmee de kanten kap vastgezet kan worden met spelden. De gaatjes worden al dan niet gebruikt.

De Zandvoortse kap bestaat uit een zilveren oorijzer met boeken of token, een stel bellen die aan de boeken hangen en een stel spelden. De kanten kap "hul" genoemd is gemaakt van Belgisch klos of machinaal kant (Beveren en omgeving).

De burgervrouwen dragen bij de lange Hollandse kap niet alleen een oorijzer, spelden en bellen maar ook zijnaalden, een voorhoofdsnaald van 1840 tot 1870 en/of een stiftje.

Leonardo da Vinci heeft "La belle ferronniere" geschilderd. Deze mooie smidsvrouw was draagster van een voorhoofdssieraad (een aan twee gouden kettinkjes hangend driehoekig sieraad). Sindsdien noemen ze dit sieraad "ferroniere" of "ferretje" Dit sieraad komt rond 1840 in de stadse mode en rond 1850 in de dracht en blijft tot het einde van de dracht gehandhaafd (begin 20^{e} eeuw).

De mode bepaalt de vorm van de sieraden, het plaatgoud wordt gedreven (met stempels in het materiaal geslagen), gestoken (met bijtel of gutsje) of gefaceteerd. Het sieraad wordt ook wel van filigrain gemaakt (draad van goud of zilver verwerkt tot een hoorn des overvloeds, Zeeuwse knopjes of bloemmotieven).

Van de voorhoofdsnaald wordt verteld dat deze gemaakt werd om een moedervlek te bedekken op het vaorhoofd vaneen Noord-Hollandse burgemeestersdochter.

Het oudste bekende oorijzer werd in 1842 door de Weduwe Orthlieb uit Haarlem gemaakt ook L.A. de Lange en I.P. en J.P. Driessen uit Leiden maakten veel sieraden welke in Katwijk, Noordwijk en Zandvoort gedragen zijn. Fa Driessen had twee zaken in Haarlem, één in de Anegang en één in de Barteljorisstraat. Deze zaak bestaat nog. In die tijd kwamen handelaren ook aan huis. De hoofdtooi werd door de vrouwen kort voor het aannemen in de Kerk voor de eerste keer gedragen. Het werd gekocht van door haar gespaard geld eventueel aangevuld met geld van haar ouders. Om de 10 jaar volgt een vorm van verandering (mode-rijkdom-huwelijk) en worden de oorijzers van nieuwe boeken voorzien. Niet alles werd tegelijk gekocht vandaar jaarverschillen. Op de oorijzers en de grote stukken werden 4 tekens geslagen: het goud of zilver gehalte, het waarmerk kantoor, het meesterteken van de maker en de jaarletter. Helaas zijn veel hoofdtooien tijdens de evacuatie in 1942 of door verdeling onder de familie bij overlijden verloren gegaan. Een dag organiseren waarop alle nog aanwezige sieraden, geregistreerd worden en op beeld vastgelegd kunnen worden voor archief, museum of Oud Zandvoort is een loffelijk streven. De Nederlands Hervormde Kerk zou daar zeer geschikt voor kunnen zijn.

Bob Gansner

De hoofdtooi

De Zandvoortse kap bestaat uit:

- Oorijzer zilver of goud met boeken of token
- Bellen die aan de boeken hangen
- Een stel spelden
- Zijnaalden
- Voorhoofdstiftje (aan 1 of 2 kettinkjes hangend driehoekig sieraad, gedragen vanaf 1860)

1885-1899

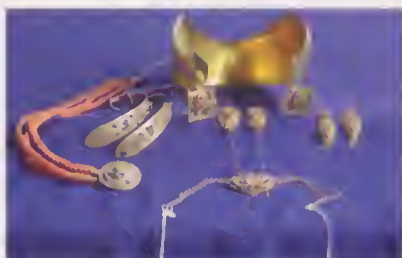
1874– 1877

1876-1895

1860

1885-1899

1842-1880

Zandvoortse oorijzers

De mode bepaalt de vorm van de sieraden en het oorijzer. Het plaatgoud wordt gedreven (met stempels in het materiaal geslagen), gestoken (met bijtel of gutsje) of gefaceteerd. Het sieraad wordt ook wel van filigrain gemaakt: een draad van goud of zilver verwerkt tot een hoorn des overvloeds, Zeeuwse knopjes of bloemmotieven.

< 1871

1842 >

< 1878

1899 >

< 1874

1921 >

Oorijzer uiteinden

Scheveningen—Friesland—Zandvoort—Friesland

Oorijzers uit andere regio's

1960>

Staphorst

< Noord Veluwe

1912

Friesland 1868 >

< West Friesland

1843

Walcheren

Messing

<Zuid -Beveland

1921

West Friesland

>1877

< Scheveningen

1884

Scheveningen >

1920

< Scheveningen

1915

Kettingen

Kettingen kan men onderscheiden in schakel- en kraalkettingen. De eerste kunnen bestaan uit gouden of zilveren plaatjes met draad– en steenversiering (bootjeskettingen) of metalen schakels, kraalkettingen hebben meestal een metalen sluiting met één tot maximaal zeven toeren kralen van bloedkoraal, granaat, git of kornalijn.

< 1900

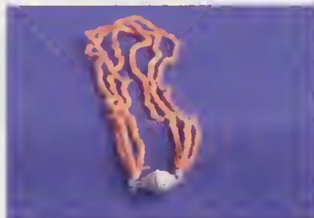
1860-1870 >

< 1880-1890

1890 >

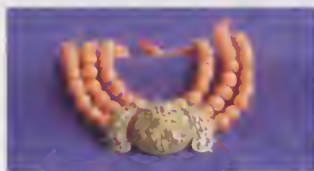

< 1950

Zandvoort

1885 >

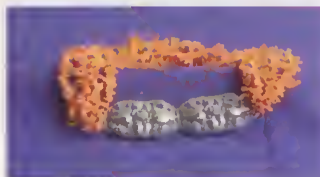

< 1880

Zandvoort 1870 >

Ketting met boot

< Mode ketting 1925

Kornalijn 1860 >

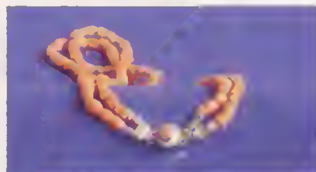

Kettingen

Kinderketiing

1890 >

< Kinderketting

1910

Granaat

1900>

< 1870

Scheveningen

1915 >

< Granaten

1890

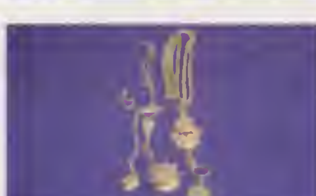

< Rouw

Horlogekettingen
met medallion >

< Bootjesketting

1850

1880 >

< 1860

Diversen

Gespen/
schortsluiting>

< Kerkbenodigd-
heden 1870

Broekstukken/
gespen >

< Tabaksdoos en
knopen

1790-1850

1812- 1850>

< 1824—1850

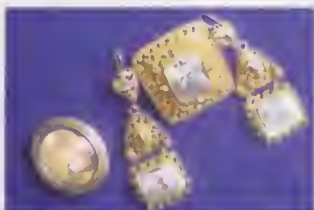
Bijbel 1854

Zilverwerk 1790 >

< Tasbeugels

1910-1915

Horlogekettiing
keelknopen
sigarenkoker >

< Rouw haarwerk
1870

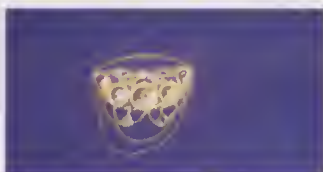

Borststuk Soest

1880 >

< Borststuk

Laren 1890

Zijnaalden

Zijnaalden zijn waarschijnlijk afkomstig van de oorspronkelijke haarnaald. Zijnaalden lagen tegen het hoofd van de slapen af ingestoken naar middenboven op het voorhoofd, met het vaak zeer fraai versierde brede gedeelte naar voren. Zij hadden tot taak de muts mooi te doen vallen.

< Zandvoort

1877

Zandvoort

1902>

< Zandvoort

1815—1824

1902—1877>

< Zandvoort

1837—1873

< West-Friesland

1889—1879—1862

1877—1885>

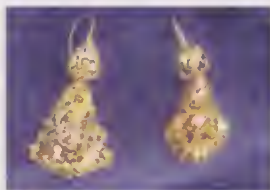

Bellen

Sinds mensenheugenis worden oorringen en –bellen gedragen. Deze hangers worden aan de rand van de muts gedragen

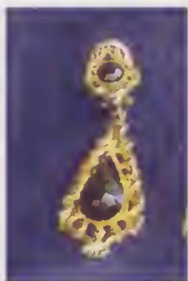
< Noord Veluwe 1915

Zandvoort 1854 >

Overijsel 1890>

< Scheveningen

Rouw 1870 >

< Zeeland

Noord-Holland 1890>

< Zeeland

Zandvoort 1855 >

Kanten kappen

Langkap Zandvoort geplooid>

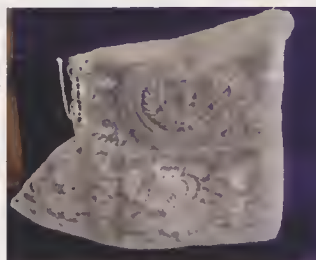

< rouw

Hul, Bodem,

kant uit Beveren>

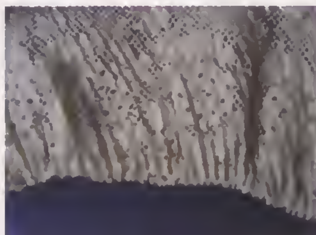
< Langkap

Langkap op plooiraam>

< Nieuwe oude hul bodem

Volendammer Hul>

< Plooitjes voorzijde gesteven kap

Houten rol, knijpertjes en

< plooimachine >

Opbergdozen

Westfriese kap met haarstukjes 1890 >

< Houten plooiraam, 6-kantige stokjes en plooimachine

Oorijzer en zijnaalden in opbergdoos 1856>

< Oorijzer in opbergdoos

Oorijzer in opbergdoos>

< Oorijzer en zijnaalden in opbergdoos

Zijnaald in opbergdoos 1877>

< Spelden en voorhoofdnaald 1856

Zandvoortse klederdracht

< Oud-Hollands kostuum nagemaakt

1840

Burgerdracht

1875 >

< Daags vissersvrouw

1890

Vissersvrouw

1890>

< Zondags

1870

Werkkleding

1890 >

Zandvoortse klederdracht

Burgerdracht

1890 >

< Zondags

1890-1900

Bonkert met blauwe voering en fluwelen kraag (Engel Paap)>

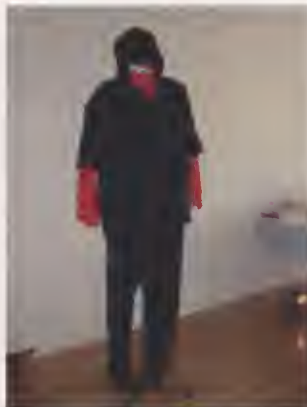

< Werkkleding

1890

Vissersman op zondag 1860 >

< Nachtkleding

1850

Hoedjes en mutsjes

< Burgermutsje

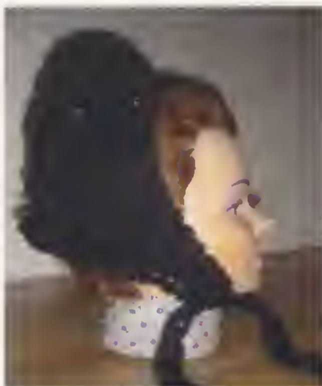
1880

Hulle hoedje >

Vislopershoedje
Zandvoort 1870 >

< Burgermutsje
winter 1880

Waterlands hoedje
Suikershepje of geitje
genoemd

1900 >

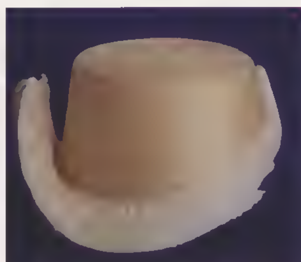

< Burgermutsje

1880

Waterlands hoedje

1880>

Zandvoortse kapspelden

Kapspelden worden gebruikt voor het vastzetten van de muts en worden vertikaal gezet. Toen men de spelden van een versierde kop ging voorzien ging men de spelden meer horizontaal steken opdat men de bovenkant goed kon zien.

< 1880

1880-1885 >

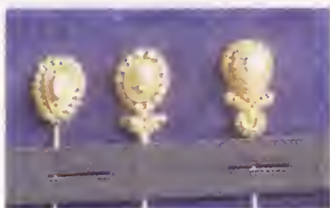

< 1855– 1870

Dasspeld 1790 >

< Gefacetteerd 1890

Rouwspeld en Barokparel>

Badmode

Meisjesjurk >

< Badmode

1890

>

Badmode

< 1890

>

< 1875

Portretfoto's

Jan van de Bos 100 jaar 1926 >

Wilhelmina van de Bos—Ter Smitten

< 1904

Molenaar-Paap >

< 1900-1905

Maartje

Paap-Paap>

< Paap

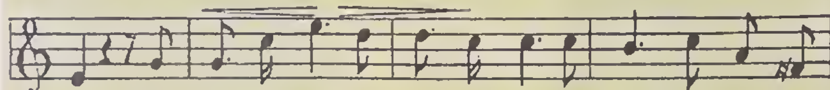
ZANDVOORTS VOLKSLIED.

Woorden van Ds. C. SWALUÉ
Muziek van WILH: SMITS
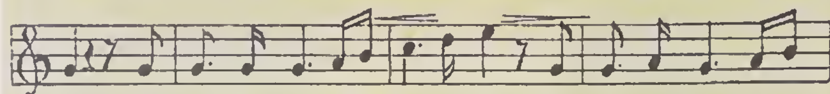
Matig langzaam

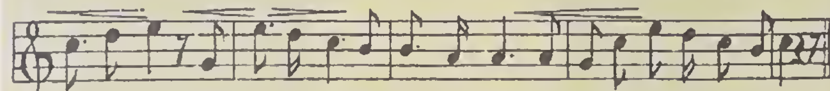
1. Ge-luk-kig wij! De fris-sche lucht, En 't vrij en o - pen
2. Het zou-te nat dampt le - vens-kracht En le-vens-lust in 't
3. Ver van de stad, met al haar pracht En al haar ij - del-
4. Haar groen gewaad, haar sneeuwwit hoofd, Be-too-vren steeds ons

strand, Ver - kwikt en sterkt ons ie - dren dag, Ons huis staat hoog op
hart, Het ruim en heer-lijk zee - ge-zicht, Ver-drijft bij ons de
heid, Zien wij het prach-tig-ste van al, Het beeld der Eeu - wig-
oog, En als zij raast en kookt en brandt, Slaan wij den blik om-

't zand; Wij le - ven vroo-lijk en te-vreê, Om - dat wij wo - nen
smart. Wij le - ven vroo-lijk en te-vreê. Om - dat wij wo - nen
heid. Wij zijn ge - bo - ren aan de zee, Dat maakt, dat maakt ons
boog! Ge luk - kig im-mers is ons lot! Waar zee, waar zee is,

aan de zee. Wij le-ven vroo-lijk en te-vreê, Om-dat wij wo-nen aan de zee.
aan de zee. Wij le-ven vroo-lijk en te-vreê. Om-dat wij wo-nen aan de zee.
wel te vreê. Wij zijn ge - bo-ren aan de zee, Dat maakt, dat maakt ons wel tevreê.
dáár is God! Ge-luk-kig im-mers is ons lot! Waar zee, waar zee is, dáár is God!

Een initiatief van:

Atelier Vino e Arte

Zandvoortselaan 24- 2042 XA Zandvoort

tel. 023-5731038 - 06-25425318

www.vinoearte.nl

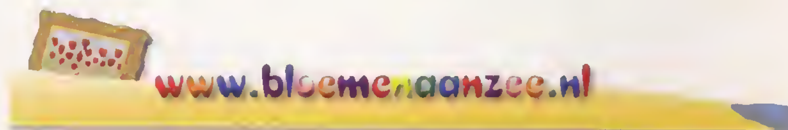

Kunsthuis Bloemen aan zee

Haltestraat 30—2042 LN Zandvoort

tel. 023—5720042

www.bloemenaanzee.nl

Galerie de Stijlkamer

Kerkplein 6—2042 JH Zandvoort

tel. 023—5713546

www.galeriedestijlkamer.nl

De Stijlkamer

Tekst: Bob Gansner

Fotografie: Kristi Gansner en Dick ter Heijden

Eindredactie en vormgeving: Kristi Gansner

Drukwerk: MultiCopy Amsterdam